

Zdeněk Hojda

Konec 18. století a první polovina 19. století znamená v českých zemích zásadní změnu ve způsobu komunikace mezi umělcem a výtvarným publikem. Máme zde samozřejmě na mysli institucionální, nikoli esteticko-psychologickou podobu této komunikace. Změnu podmínily nové skutečnosti ve všech sférách společenského života. Rozpadl se systém feudálních dominií jako ekonomických a správních jednotek a tím se výrazně změnila politická úloha a sociální postavení aristokracie. Druhý velký mecenáš, církev, byl postaven do služeb státu a aktivita církevních institucí v oblasti výtvarných zakázek poklesla na minimum. Tím vzniklo určité vakuum ve výtvarném mecenátu. Měšťanstvo se totiž začalo podstatněji sociálně a politicky emancipovat teprve na konci výše vymezeného období, které bychom si mohli pracovníě označit jako období restrukturalce uměleckého publika. Z hlediska umělců znamenal tento stav nejen nedostatek monumentálních zakázek, ale i nedostatek jakýchkoli objednávek vůbec. Kromě toho ztratili josefínskými reformami cechovní organizaci, která se sice dávno přežila, avšak dlouho nebyla nahrazena jiným sdružením na profesionálním základě.

Pokrok historické vědy v osvícenské době a sílící zemskopatriotické nálady přinesly zesílený zájem o památky českého výtvarného umění, který se obracel především do minulosti, mimo jiné v důsledku obrovské devastace uměleckých hodnot v josefínské době. V roce 1796 byla ve znamení těchto tendencí založena Společnost vlasteneckých přátel umění, kde se patronací šlechty uplatnili i odborníci z řad učenců a umělců. V prvních letech po založení nebyl ovšem pocítován zemský charakter SVPU /ve smyslu "böhmisch"/ jako retardující prvek. Založením stálé obrazárny se otevřely možnosti působení uměleckých děl na další společenské vrstvy. V souvislosti s demokratičtější formou prezentace se vytvářelo nové publikum a také nová vrstva mecenášů a sběratelů, chybělo však pravidelné seznamování veřejnosti s pracemi žijících umělců.

Nový model vztahu mezi odběratelem /zadavatelem či prostě kupcem/ a zároveň konzumentem výtvarného díla na straně jedné a umělcem na straně druhé vyžadoval zavedení periodických a popřípadě i stálých výstav současného umění. Po vzoru německých Kunstvereinů byla tak roku 1835 založena Krasoumná jednota, pražský Kunstverein. KJ nebyla autonomní organizací umělců samých, ale spíše filiálkou SVPU, zaměřenou k podpoře současného domácího umění. Úzké personální propojení s SVPU předurčilo také politický ráz tohoto spolku, hluboko do 19. století byla KJ pod vlivem zemského, historickoprávně orientovaného vlastenectví. Dalším důsledkem původně hegemonního postavení konzervativní šlechty v KJ i v SVPU byla převaha laického živlu při rozhodování, stav těžko slučitelný s tím pojetím uměleckých spolků, jaké se prosadilo v druhé polovině 19. století.

Hlavním účelem založení a také největší zásluhou KJ bylo pořádání pravidelných výročních výstav, fakticky až do konce 19. století jediných každoročních výstav výtvarného umění. Až do roku 1840 byly tyto výstavy obesílány pouze umělci z Čech, po změně stanov od roku 1840 také umělci cizími, jejichž díla mají pak na výstavách KJ po celé námi sledované období do roku 1896 zřetelnou převahu. Šlo převážně o umělce z Německa, dále z Rakouska, Belgie, Francie, v malé míře i z dalších zemí. /1/ Určitá část českých umělců stála ovšem od počátku v opozici proti KJ /2/ a rozpory se prohlubovaly výrazněji od 60. let, kdy se stala konzervativní a nacionálně zprvu bezbarvá, pak logikou věcí spíše mírně se germanizující KJ méně přijatelná pro české malíře generace Národního divadla. Kromě toho se od 60. let nabízely alternativní možnosti spolkového sdružování /Umělecká beseda/ a občas i vystavování. /3/ Tyto výhrady se zčásti ztrácejí po roce 1885, kdy v souvislosti s přestěhováním výstav do nové budovy Rudolfiny prudce vzrostl počet vystavovaných obrazů a katalogy výstav KJ poskytují opět reprezentativnější výčet umělců, kteří byli Čechy nejen ve smyslu zemském, ale i národním.

V této souvislosti se nelze podrobněji zabývat otázkou, kdo vystavoval na výstavách KJ. Zajímá nás jen potud, pokud kvalita vystavovaných děl a jména vystavujících malířů ovlivnila složení

publika, přicházejícího na výstavy a eventuálně kupujícího zde nabízené obrazy. Faktorů, které strukturu uměleckého publika ovlivňovaly, bylo více: umístění výstav, počet vystavených obrazů /velikost nabídky/, celková návštěvnost. U informovanější části veřejnosti mohly sehrát svou roli i referáty v tisku. Pro užší okruh návštěvníků, akcionáře KJ a poměrně úzkou skupinu tzv. přispívajících členů SVPU, /4/ byla návštěva výstavy určitě navýsost společenskou záležitostí nebo dokonce povinností. Pro jiné tak trochu i věci honorární a prestižní. /5/

Faktory objektivního charakteru lze stručně shrnout. Výstavy se odbývaly původně ve šlechtických palácích /6/, pak od roku 1852 v místnostech Akademie v Klementinu. Podstatně se zlepšila dostupnost výstav po jejich přenesení na Žofín v roce 1865, odtud se po dvaceti letech stěhují do Rudolfinu. Údaje o návštěvnosti uvádí V. Novotný /7/. Podíl kupujících na celkovém počtu návštěvníků je pochopitelně velmi skromný. Na 10-14 tisíc návštěvníků připadá v 50. letech 40-50 těch, kteří si koupili obraz /další jej mohli získat ve slosování/. Lze však konstatovat, že existuje určitá stálá korelace mezi počtem akcionářů, návštěvností výstav, počtem vystavených obrazů, počtem obrazů, zakoupených pro slosování a počtem soukromých nákupů. /8/ Počet akcionářů stále stoupá do roku 1858, kdy dosahuje vrcholu /7217 zakoupených akcií/, pak klesá do roku 1869 /na 3834/, od té doby se drží až do konce 19. století bez prudkých výkyvů mezi třemi a půl a čtyřmi tisíci prodaných akcií se vzrůstající tendencí po roce 1895. Počet vystavených děl rovněž stoupá: od roku 1846 se pohybuje okolo tří set, po roce 1853 překračuje čtyři stovky a roku 1857 dosahuje pěti set - pak následuje prudký pokles až na 210 v roce 1861. Žofínské období je plné výkyvů, většinou se však drží počet vystavených prací mezi třemi a čtyřmi sty. V Rudolfinu se pak vystavuje po roce 1890 běžně až dvojnásobek, to je 700-800 obrazů.

Od založení KJ byl z obnosu, strženého za prodej akcií, pořizován určitý počet obrazů, určených po slosování k rozdělení mezi akcionáře. Je logické, že počet takto zakoupených obrazů úzce souvisel s úspěšností prodeje akcií. Vrcholem jsou tu léta 1846-1848 a pak celá padesátá léta s přesahem až do roku 1865. Od té doby

položka za slosovávané obrazy rapidně klesá. Trochu jiná je dynamika soukromých nákupů. Ve srovnání s nákupy pro slosování můžeme konstatovat, že suma soukromých nákupů zhruba odpovídá nákupům do slosování do roku 1856, pak až do roku 1867 nákupy Krasoumné jednoty pro slosování výrazně převyšují interes soukromníků. Po tomto roce se mění situace v opak a soukromé nákupy většinou vysoko převyšují počtem i hodnotou obrazy pro slosování. Vrcholem jsou u soukromých nákupů léta 1846-1847, 1851-1853, 1856-1857 a 1868-1872. Pak následuje prudký pokles v souvislosti s krachem na vídeňské burze. /9/ Počet soukromých nákupů začíná pruce narůstat až v období rudolfinských výstav. V absolutních číslech se pohyboval počet zakoupených obrazů do roku 1847 mezi třiceti a čtyřiceti, v letech 1849-1856 mezi dvaceti a padesáti /49 v roce 1852/, v letech 1857-1870 mezi deseti a třiceti. Před krachem v roce 1872 bylo zakoupeno 82 obrazů, pak opět až do roku 1885 jen deset až třicet každoročně. V Rudolfinu se situace trochu zlepšila, ale zásadní zlom nastal až po roce 1893; počet zakoupených obrazů přesahuje od té doby stovku. V procentech vzhledem k celkovému počtu vystavených obrazů připadá na soukromé nákupy v letech 1840-1853 11-18%, v letech 1854-1867 4-8%, v letech 1868-1872 9-20% a 1873-1892 opět jen 4-7%. Počítáme-li i s obrazy, zakoupenými pro slosování, bylo z každé výstavy koupeno do počátku šedesátých let 20-30% vystavených děl, v šedesátých letech 15-20%, v sedmdesátých a osmdesátých letech již jen okolo 10%.

Použijeme-li výše uvedených údajů jako východiska pro periodizaci činnosti KJ zhruba v prvních šedesáti letech po jejím založení, konstatujeme, že takřka ve všech ukazatelích se zde jeví období od Thunovy reorganizace /1840/ až do konce padesátých let jako éra největší prosperity KJ. Důvodů bylo několik. Z těch, které souvisí s vnitřními dějinami KJ, bude asi nejdůležitější aktivní činnost Františka Thun-Hohensteina a později Aloise Czermaka jako jednatelů KJ; z důvodů objektivních potom především výlučné postavení KJ bez konkurence jiných spolků. /10/ V této době navázal KJ na svých výstavách velmi reprezentativní výběr soudobého umění, výstavy jsou obesílány téměř všemi významnějšími domácími

umělci a také účast cizích, v této době hlavně mnichovských malířů, uspokojuje vkus návštěvníků. Znejobecnějších vlivů rozhodně působila i ekonomická prosperita nastupujícího měšťanstva, která byla v padesátých letech v kontrastu s podvázanou možností politického uplatnění. Lze říci, že v 50. letech plnil spolek typu KJ dostatečným způsobem svou funkci, zatímco od 60. let byl spolek, v němž měla stále velké slovo šlechta a o většině uměleckých otázkách rozhodovaly komise složené z laiků, už anachronismem. Další dvě období úspěšnosti, totiž léta před rokem 1873 a léta po roce 1885, lze přičíst na vrub novým výstavním prostorám.

Prozatím nezodpověditelná pro nás zůstává otázka, kdo byl mezi návštěvníky výročních výstav KJ, zahajovaných každoročně o Velikonočním pondělí. Nebudeme mít asi nikdy možnost poznat toto širší publikum blíž. Naproti tomu nám seznamy soukromých nákupů na výstavách KJ /11/ poskytují přesné statistické údaje alespoň o té části publika, která ať z důvodů sběratelských a znaleckých, anebo - a to jistě častěji - z důvodů společenskoprestížních zakoupila na některé z výstav jeden nebo více obrazů. Byly zpracovány seznamy z let 1843-1896 /12/. Horní časová hranice spadá do doby, kdy se výstavní život v Praze rychle zpestřuje. Roku 1898 se koná 1. výstava SVU Mánes, v témže roce je založena nová Jednota umělců výtvarných, stoupá počet mimořádných výstav KJ. Také mimopražští výtvarníci se začínají organizovat a roste aktivita německočeských umělců. Domnívám se, že z těchto důvodů není další období srovnatelné s vývojem KJ v prvních šedesáti letech.

Zpracovaný materiál je zajisté citlivější na sociální charakterizaci zkoumané části publika, než by byl například seznam vylosovaných výherců z řad akcionářů KJ nebo dokonce seznam akcionářů KJ vůbec. Hlavním cílem je zjistit sociální složení této "aktivní" části výstavního publika. Můžeme se dovědět leccos i o majetkové a profesionální struktuře těchto lidí, dále o vztahu Čechů a Němců, žijících v Praze, na půdě kulturních institucí. Dozvíme se i o cenách obrazů a o tom, co se kupovalo, o co byl největší zájem. Jakmile se nám podaří vymezit tuto část uměleckého publika, můžeme s vědomím větší či menší reprezentativnosti této skupiny pro kulturní život v Praze ve sledovaném údobí vynést určité soudy

o formách a objemu výtvarného mecenátu v 19. století, o kulturních potřebách, představách a zvyklostech obou národních společností, vyhraňujících se v Praze a v Čechách.

24 Není překvapující, že mezi pravidelnými kupci obrazů na výstavách KJ byli sami funkcionáři SVPU a KJ, členové výboru SVPU a takzvaní přispívající členové SVPU, jakož i členové takzvaného nákupního výboru KJ. Členové tohoto výboru rozhodovali o přijetí děl na výstavu, uskutečňovali zakupování uměleckých děl pro slosování a schvalovali prémie. Pohybujeme se tu tedy v určitém uzavřeném kruhu. Mezi členy nákupního výboru byli například architekt Josef Schulz, advokát Josef Tragy, karlínský továrník Josef Goetzl, jeho společník Vincenc Daněk, Josef Stupecký a v roce 1887 také lékárník August Řehoř. Tento poměrně neznámý mecenáš, majitel lékárny na Staroměstském náměstí, začal nakupovat obrazy až v 57 letech. Ze svých nákupů věnoval galerii SVPU celkem 26 obrazů za více než 33000 zlatých. /13/ Po Řehořově smrti roku 1895 objednala SVPU jeho bystu u J.V. Myslbeka. Velmi často se v seznamech vyskytnou jména prezidentů SVPU: Ervína Nostice, Františka Thun-Hohensteina mladšího, Albrechta Kounice a Karla Buquoye, vesměs je počítáme mezi konzervativní, zemské křídlo české šlechty. Mezi členy výboru SVPU najdeme dále Johanna G. Pilze, Cornelia Schöffnera, Vojtěcha Lannu /v 90. letech byl jednatelem KJ/, Karla Zdekauera.

Zemskopatrioticky orientovanou šlechtu nacházíme často i mezi těmi zájemci o nákupy z výstav, kteří vykonávali čelné funkce /většinou čestné/ v jiných zemských institucích. Uveďme alespoň Jindřicha Clam-Martince, prezidenta Společnosti českého musea, prezidenta Vlastenecko-hospodářské společnosti Alberta Nostice a ještě jednou Františka Thun-Hohensteina, tentokrát jako předsedu Spolku pro dostavbu chrámu sv. Víta. Mezi centralisticky orientovanou šlechtu patřil Franz starohrabě Salm, předseda Spolku pro dějiny Němců v Čechách.

Už od padesátých let se mezi tuto "domácí společnost" v SVPU a KJ tlačí především představitelé obchodního a finančního kapitálu. I ti ovšem záhy patří mezi elitní skupinu přispívajících členů SVPU. Jsou to Eduard Pleschner, Johann Gustav Pilz, Wilhelm

Josef Bayer, Karl Eduard Brosche. O generaci později, v osmdesátých a devadesátých letech, jsou to Vojtěch Lanna, Karl Zdekauer, Ottokar Richard Weber, Eugen König. Z reprezentantů českého kapitálu lze uvést Aloise Olivu, Karla Dimmera, Josefa Goetzla.

Když hovoříme o nejčastějších zákaznících výstav KJ, nesmíme zapomenout na sběratele. V prvním období především lékaře Josefa Hosera, který věnoval svou sbírku obrazárně SVPU /14/, dále pak továrníka Antona Richtera, zajímavou postavu obchodníka Heliodora Heidla, který měl, jak se zdá, krátce v držení i obraz Hanse Makarta, Catharina Cornaro, zakoupený později muzeem ve Filadelfii za 20000 dolarů /15/. Ohrovskou sbírku, především grafiky, nashromáždil Vojtěch Lanna /16/.

Obrátíme-li svou pozornost na to, co si kdo vybral z výstavní nabídky, zjistíme kromě sbírek zcela nevyhraněných i takové, které jsou výsledkem záměrného výběru. Mezi ty první patří například nákupy obou Rohanů, celkem 20000 zlatých. Obrazy byly zřejmě určeny pro sychrovský zámek a jsou ukázkou typické málo náročné módní sbírky s převahou alpských scenérií.

Ze šlechtických sbírek 40. a 50. let patří k pozoruhodným akvizice Eduarda Clam-Gallase. V době, kdy jeho vojenská kariéra začala dosahovat vrcholu, nakupuje Clam-Gallas obrazy Quida Mánesa, Adolfa Kosárka, historická plátna Josefa Trenkwalda a Antonína Dvořáka. František Desfours-Walderode, majitel Hrubého Rohozce si vybral podvakerát obraz s husitskou tematikou. V roce 1846 si koupil Husovo rozloučení před odchodem do Kostnice od Karla Javůrka. Rok poté si objednal podle Trenkwaldova kartonu Vozová hradba husitů v bitvě u Lipan zhotovení velkého obrazu, což je mimo jiné dokladem toho, že se na výstavách nenabízely jen dokončené obrazy.

V prvním období výstav se občas vyskytne v seznamech prodaných obrazů jméno, které bychom asi málo čekali: tak například člen frankfurtského parlamentu a redaktor protičeského listu Ostdeutsche Post Ignaz Kuranda. V roce 1850 si zakoupil jeden obraz i proslulý Alexandr Bach a zajímavý je i námět tohoto obrazu - šlo o Žižkovu smrt od Gustava Poppeho.

V 60. a 70. letech mají už primát sběratelé z nešlechtických kru-

hů. /17/ Je to zmíněný Heliodor Heidl, jehož zájem, usměrněný snad nejvíce soudobým vídeňským vkusem, se zaměřoval hlavně na špičkové umění německé. Byla zde díla od Flamma, Spitzwega, Schleicha, Steffana, Morgensterna, z domácích umělců od Piepenhagena a Gabriela Maxe. Příkladem odborněji budované sbírky v kruzích největších pražských průmyslníků je sbírka Vincence /Čenka/ Daňka. Měl obrazy Mnichovanů Langka a Schleicha, pražského Riedla, najdeme tu Zavraždění synů Svatoplukových od Karla Javůrka.

Z ojedinělejších, leč zajímavých nákupů zaslouží uvést Pinkasův obraz *Après la chasse* /18/, který si v roce 1865 koupil bankéř Lippmann /19/. Zatímco v Pinkasově případě šlo o výjimečnou účast na výstavě, vystavoval zde často Bedřich Havránek a jeho díla se velmi dobře prodávala. V roce 1874 si jeden jeho obraz koupil velkoobchodník s uměleckým zbožím Nicolaus Lehmann.

Pro 80. a 90. léta je typický daleko větší rozsah drobnějších nákupů. Umění se dostává běžně i do středních měšťanských vrstev, uplatňují se nové profesní skupiny, především inteligence, úředníci. Z velkých sbírek jsou v této době budovány především už zmíněná sbírka Lannova, specifickým fenoménem jsou nákupy Řehořovy, který překonal velkorysostí svého mecenášství všechny své aristokratické současníky i předchůdce. Do galerie SVPU zakoupil díla Oomsova, Russova, Achenbachova, Mařákův Podzimní večer, Knüpferovo Jaro u moře, obrazy Antonína Waldhausera, Václava Kroupy a dalších. Také Lanna, který se jinak orientoval hlavně na grafiku a na výstavách KJ si pořídil některé anglické grafiky a kresby Maroldovy, budoval významnou obrazárnu. Tu obohatil z výstav KJ například díly Spitzwegovými, Flammovými a Steffanovými.

Nápadné je, že mezi kupujícími buď zcela chybí, či se jen sporadicky vyskytnou, nejznámější mecenáši z řad české národní společnosti. Máme na mysli v první řadě Josefa Hlávku, který si zde koupil Bartoňkovy Rekruty, velmi málo nakupoval liteňský Josef Sebastián Daubek, profesor Josef Stupecký, vůbec se ne setkáváme s Bohumilem /Gottliebem/ Bondym.

Zajímavé je sledovat, jak se okolo výstav scházejí společníci a zaměstnanci týchž firem, například královéhradecké strojírny

Bromowsky-Märky-Schulz /s inženýrem Urbanem/ nebo řada vedoucích zaměstnanců smíchovského Ringhoffera.

Na výstavách se objevují také velmi nákladné obrazy v ceně přes 1000 zlatých: tak známý mladočeský velkostatkář Václav Janda z Budohostic u Velvar si koupil v roce 1874 obraz Emila Holárka Miláček lidu ze včerejšího dne. Obraz Karla Pavlíka Samson a Dalila si odvezl Jaroslav Schmidt do Los Angeles. Konečně spíše jako perlička zapůžobí, když zjistíme, že v roce 1888 si ministr kultu a vyučování a pozdější ministerský předseda Gautsch koupil obraz Starý mluvka od Vojtěcha Bartoňka.

Co říci závěrem o lidech, kteří reprezentovali v dlouhém období šedesáti let aktivnější a především majetnější část výstavního publika. V řadách šlechty a velkostatkářů, kteří si udržují silné postavení do konce 60. let, najdeme, jak bylo konstatováno, především úzký kruh funkcionářů SVPU. Politicky se jedná ve většině případů o osoby, orientované na zemskopatriotické křídlo tzv. konzervativní české šlechty. Druhé křídlo, centralistická šlechta liberální, je ovšem reprezentována také. Nacházíme zde Carlose Auersperga, Salmy, Riese-Stahlburgy. Koneckonců, dost výrazně se reprezentovala i sama panovnická rodina, především císař Ferdinand, který po abdikaci žil v Praze.

Ze starších, v Čechách už dobře etablovaných rodin, setkáváme se na výstavách nejčastěji s Nostici a s Thuny. Jinak se příslušníci rodů se starými, již zbudovanými galeriemi, drží spíše stranou /Lobkovicové, Valdštejnové/. Naproti tomu rodiny, které přišly do Čech teprve nedávno a budovaly své sbírky od základů, investují do nákupů nemalé částky. Byli to například Rohani na Sychrově, Desfours-Walderodové na Hrubém Rohozci, Riese-Stahlburgové /Matyáš Riese-Stahlburg získal inkolát teprve roku 1816/; podobné důvody můžeme hledat také u Korbů z Weidenheimu, nobilitovaných teprve v napoleonských válkách.

Od 60. let se dostává jednoznačně do popředí skupina samostatných podnikatelů v obchodu a v průmyslu. Z průmyslníků jsou tu majitelé strojren, jako Daněk, Umrath, Bromowsky, dále velmi často majitelé menších podniků potravinářských i chemických. Špička je ovšem propojena s obchodním a finančním kapitálem.

Většinou jde o reprezentanty německých finančních ústavů /Česká eskomptní banka, Kreditní ústav pro úvěr pozemkový, Česká spořitelna/, jsou zde ovšem i reprezentanti Živnobanky a českých pojišťoven.

Ve skupině státních zaměstnanců nenacházíme větší mecenáše a sběratele s výjimkou univerzitních profesorů, kteří se výrazněji reprezentují až na samém konci sledovaného období. Naproti tomu ve skupině samostatných se už od 60. let výrazně uplatňují advokáti, zhruba o 10-20 let později majitelé realit a rentiéři nejrůznějšího typu /hlavně majitelé domů na Novém Městě/. Velmi málo jsou zastoupeni lékaři, jejichž sociální postavení nebylo ještě v 19. století tak dobré jako advokátů - pokud se objeví, pak většinou ve spojení s univerzitní profesurou. Bohatší než lékaři byli lékárníci.

Šlo tedy z hlediska sociálního a majetkového o horní vrstvu pražské buržoazie a o některé skupiny inteligence, především právnícké. Jak se nám však bude tato skupina jevit po stránce národnostní? Srovnáme-li podíl obou národních společností ve skupině nejčastějších zákazníků výstav, konstatujeme v první řadě poměrnou nevyhraněnost většiny z nich. Šlo velmi často o typické "rakouské občany", jako byl například nakladatel Haase. Určitým vodítkem by byla účast v nacionalisticky orientovaných organizacích. Na české straně, například ve Sboru pro zřízení Národního divadla, v Měšťanské besedě, na německé straně v Německém kasinu, Divadelním spolku, v Konkordii. U profesorů se můžeme snadno rozhodnout podle příslušnosti k té či oné z obou pražských univerzit /nebo technik/, také advokáti měli svůj Prager Advokaten-Verein /Němci/ a Právníckou jednotu. Rozbor funkcionářů těchto spolků dokázal, že organizované české národní a politické hnutí se odehrávalo mimo půdu Krasoumné jednoty. Zázemí mladočeské strany nutno rozhodně hledat jinde. Naproti tomu jsou na výstavách KJ reprezentováni funkcionáři německých spolků, především těch, kde šlo hlavně o společenskou reprezentaci, to jest Německého kasina a Divadelního spolku /Sobotka, Hofmeier, Zdekauer, Klaudy, Waldek; Osvald Thun v Divadelním spolku/. /20/ Vůbec se nevyskytují příslušníci akademických spolků s literární působností, jako byla Konkordia, kde se scházela německá inteligence.

Vzhledem k tomu, že také mezi univerzitními profesory a mezi advokáty mají mírnou převahu Němci, můžeme označit aktivní část publika na výročních výstavách KJ za jazykově převážně německou skupinu pražských /největším dílem/ podnikatelů a obchodníků s malým podílem inteligence, jejichž politické postoje se většinou neprojevovaly příliš vyhraněně a většinou se dají shrnout pod loyální prorakovské, nacionálně nevyostřené politické povědomí. To též platí i pro jazykově českou část publika /ostatně velká část byla stejně jazykově utrakvistická/. /21/

Společná je příslušnost k majetkově nejsilnější skupině pražské buržoazie. Tato sociální příslušnost se demonstrovala i tím, že většina těchto lidí bydlí v nových "palácích" dolního Nového Města, ve čtverci, vymezeném ulicemi Na příkopě, Hybernskou, Městským sadem a Václavským náměstím; v těchto domech se už jistě našly dost prostorné salóny pro nově zakoupená plátna. /22/ Námětem pro budoucí bádání by bylo srovnání této skupiny osob s abonenty a pravidelnými návštěvníky koncertů v Rudolfinu nebo představení v Německém divadle.

Získali jsme tak určité negativní vymezení i vzhledem ke společnosti české. Zde se nabízejí možnosti dalšího výzkumu kontaktů mezi umělcem a objednavatelem /přímé kontrakty, výběr v ateliérech/, funkce pražských uměleckých obchodů /Nicolaus Lehmann a další/, nakupování obrazů na uměleckých výstavách v cizině. To už je ovšem záležitost, kterou bude třeba sledovat zvlášť u každého z významných českých umělců 19. století.

Poznámky

/1/ Průzkumem této problematiky se nyní zabývá dr. M. Nováková.

/2/ Srv. historii vzniku KJ u V. Novotného, Sto let Krasoumné jednoty, Praha /1935/, s. 4-7. Srv. také ANG, AA 1521 a/26.

/3/ Mimořádné výstavy organizoval výtvarný odbor Umělecké besedy hned po jejím založení r. 1863, stálá výstava UB se realizovala v l. 1872-1875 a pravidelné vánoční výstavy od r. 1889.

/4/ Přispívajících členů SVPU bylo 70-80.

/5/ Děkuji dr. R. Prahlovi, který mě upozornil, že na výstavách se vyskytují obrazy, které byly již prodány. Důvodem byl hlavně tržní zájem umělců samých.

/6/ 1840 v paláci Colloredovském, 1841-1842 v budově velkopřevorství johanitů 1843-1852 v Clam-Gallasově paláci.

/7/ V. Novotný, l.c., s. 20-21.

/8/ Mezi zájemce se rozprodávaly akcie po 5 zl. Z výtěžku prodaných akcí byla zakoupena umělecká díla pro slosování.

/9/ Světozor XI, 1877, s. 35, napsal: "...Ale ovšem okolnosti od krachu znamenitě se změnily. Burzovní Kroesové, kteří do l. 1873 plnou rukou sypali peníze, když se jednalo o okrášlení salónův jejich obrazy některého slavného mistra, měšce své stáhli; hledít na ně jiné potřeby, kterým tak snadno odolati nelze jako rouze po dosažení znamenité malby."

/10/ Jednota umělců výtvořných měla spíše politický význam a výstavní činnosti se příliš nevěnovala.

/11/ ANG, AA 1014, fond SVPU.

/12/ Pokračování pro léta po r. 1896, když už jsou záznamy vedeny trochu jinak, najdemc též v ANG AA 1419, fond SVPU.

/13/ Karel Hoch, Dějiny novin a časopisů, Praha 1912, udává, že Řehoř patřil také k přispěvatelům Národních listů a k jejich založení přispěl částkou 2150 zl., což je 2-3x více než Purkyně, Rieger, Palacký. Za upozornění na tuto skutečnost děkuji doc. J. Havránkovi, kterému vděčím i za další cenné připomínky.

/14/ Doklady k Hoserovu daru v ANG AA 1569, rukopisný lístkový katalog Hoserovy sbírky ANG AA 102. Srv. též J.K.E. Hoser, Catalogue raisonné, Prag 1846.

/15/ Hans Makart, Benátky holdují cyperské královně Kateřině Cornaro. KJ vydala jakožto prémii v r. 1877. Srv. Malerwerke des 19. Jh. /Beitrag zur Kunstgeschichte/ von Friedrich Boetticher, 1. Bd., Dresden 1895, s. 919. Dle této příručky byl obraz vystaven na Světové výstavě ve Vídni 1873 a pak se dostal do rukou Heidlových. V r. 1877 byl už ve Filadelfii.

/16/ Srv. katalog Die Kupferstichsammlung Lanna zu Prag /zprac. H.W. Zinger/. Prag 1895, 2sv.

/17/ Za sběratele zde pracovně označuji všechny osoby, které vytvořily větší soubor obrazů. Nemám tedy na mysli moderní sběratelství znalecké.

/18/ Jak mě upozornil dr. R. Prahel, obraz je dnes nezvěstný. V referátu v Politik/ 17.6. 1865, č. 163/ jej Karel Purkyně označil za obraz vhodný pro pařížský Salon a srovnává jej s Courbetem, který tehdy patřil v sousedním Německu k nejslavnějším umělcům.

- /19/ Pro Josefa Lippmanna stavěl předměstskou vilu v Bubenči Antonín Barvitijs, srv. Praha národního probuzení, Praha 1981, s. 141n.
- /20/ Srv. tabulky u G. Cohena, The Politics of ethnic survival. Germans in Prague 1861-1914, Princeton 1978.
- /21/ Poměrně málo jsou zastoupeni Židé. Nejbohatší rodiny téměř chybějí.
- /22/ Špička české buržoazie bydlí naopak spíše okolo nábřeží Vltavy a Václavského náměstí.

PŘÍLOHA I.

SOCIÁLNÍ STRUKTURA OSOB, KTERÉ NAKUPOVALY NA VÝSTAVÁCH KRASOUMNÉ JEDNOTY /KUNSTVEREIN/ V LETECH 1840-1896.

Přehled sociálních kategorií, použitých v tabulce:

A ZEMĚDĚLSTVÍ A LESNICTVÍ

- a majitelé statků /samostatní a nájemci/
- b úředníci a zaměstnanci na panstvích

B PRŮMYSL

- a samostatní podnikatelé
 - 1 hornictví a hutnictví
 - 2 živnosti stavitelské a umělecké
 - 3 živnosti opracující kovy, strojírenství apod.
 - 4 výroba chemického a potravinářského zboží
 - 5 výroba textilní a oděvní
 - 6 tiskárny, nakladatelství /v tom i umělecké obchody a vydavatelství/
- b úředníci a zaměstnanci
- c řemeslníci /malořemeslo/

C OBCHOD A DOPRAVA /živnosti neproduktivní/

- a samostatní obchodníci
- b úředníci a zaměstnanci
 - 1 obchod zbožím všeho druhu
 - 2 živnosti zasilatelské, zprostředkovatelské a obstaravatelské; hoteliéři a restauratéři
 - 3 ústavy peněžní a kreditní

D VEŘEJNÁ A STÁTNÍ SLUŽBA

- 1 armáda
- 2 úředníci vládních a zemských úřadů

- 3 duchovní
- 4 učitelé nižších škol a profesori gymnázií
- 5 docenti a profesori na univerzitě a na technice

E SAMOSTATNÍ

- 1 právníci
- 2 lékaři
- 3 lékárníci
- 4 spisovatelé, umělci, žurnalisté
- 5 architekti, civilní inženýři, chemici
- 6 rentiéři, bez povolání

F ŽENY BEZ ÚDAJE O POVOLÁNÍ /samostatné i nesamostatné/

G NEZJIŠTĚNÍ

Při stanovení hlavních sociálních kategorií jsme vycházeli z tabulek v článku J. Havránka, Demografický vývoj Prahy v druhé polovině 19. století, PSH V /1969-1970/, s. 75-70 /přihlédnuto bylo i k Havránkem upraveným kategoriím H. Rauchberga, Der nationale Besitzstand in Böhmen/. Drobné úpravy si vyžádala specifika námi zkoumaného vzoru.

TABULKA 1: SOCIÁLNÍ STRUKTURA V JEDNOTLIVÝCH DESETELETÍCH
Osoby, které procházejí několika desetiletími, jsou započítány v každém desetiletí znovu: některé osoby patří do několika kategorií současně, a proto součet jednotlivých kategorií nesouhlasí s výslednou sumou za celé desetiletí.

	1840-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1890	1891-1896
Aa	41	44	31	30	23	23
Ab	0	1	1	2	1	1
A	41	45	32	32	24	24
Ba	7	17	23	22	26	33
Bb	0	1	2	1	5	7
Bc	0	2	1	0	1	4
B	7	20	26	23	32	44
Ca	8	20	21	36	23	36
Cb	0	7	4	5	3	11
C	8	27	25	41	26	47
D	7	5	11	3	10	20
E	4	7	11	7	29	47

	1840-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1890	1891-1896
F	0	2	1	8	7	20
G	4	6	5	10	14	27
su- ma	60	92	80	109	118	196

TABULKA 2: SOCIÁLNÍ STRUKTURA SUMÁRNĚ ZA OBDOBÍ 1840-1896
Každá osoba je započítána jen jednou, pokud však jde o několikanásobnou
příslušnost do jednotlivých kategorií, platí totéž jako v tabulce 1.

	ze všech zachycených osob /celkem 548/	z první stovky /podle vynalo- žených částek ve zlatých, srv. přílohu II./
Aa	137	35
Ab	5	0
A	142	35
Ba	89	30
Ba1	3	3
Ba2	9	2
Ba3	12	6
Ba4	28	11
Ba5	10	1
Ba6	9	3
Bb	15	4
Bc	8	0
B	112	34
Ca	106	32
Ca1	63	19
Ca2	27	8
Ca3	16	5
Cb	26	5
Cb1	9	2
Cb2	1	0
Cb3	16	3
C	132	37
D1	13	3
D2	20	2
D3	4	1
D4	5	0
D5	16	1

ze všech zachycených osob /celkem 548/		z první stovky /podle vynalo- žených částek ve zlatých, srv. přílohu II./	
D	58		7
E1	37		5
E2	8		0
E3	2		1
E4	14		0
E5	10		2
E6	27		7
E	98		15
F	30		6
G	66		3

TABULKA 3: OSOBY KUPUJÍCÍ 1840-1896 NA VÝSTAVÁCH KRASOUMNÉ JEDNOTY-PODLE BYDLIŠTĚ

Pokud některá osoba změnila bydliště v době, ve které se vyskytuje v účtech výstav KJ, přichází v tabulce dvakrát.

	1840-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1890	1891-1896
Praha ^{1/}	32	32	19	24	9	23
Pha I	6	13	14	13	18	14
Pha II	0	15	26	37	29	67
Pha III/IV	1	2	4	4	2	3
Karlín		2	2	1	4	6
Smíchov			1	4	6	6
Vinohrady				3	2	12
Praha suma	39	64	66	86	70	131
Praha %	65	70	83	79	59	69
Čechy a Morava	4	10	14	14	26	38
ostatní	8	6	2	7	13	16
nezjištění	9	13	0	5	13	15
celkem	60	92	80	109	118	196

^{1/} V tomto řádku jsou zachyceny osoby, u nichž se nepodařilo zjistit přesnou pražskou adresu.

PŘÍLOHA II.

POŘADÍ PRVNÍ STOVKY OSOB, KTERÉ NAKUPOVALY OBRAZY NA VÝSTAVÁCH KRASOUMNÉ JEDNOTY V LETECH 1840-1896 /PODLE VÝŠE CELKOVÉHO OBNOŠU, VYNALOŽENÉHO NA ZAKOUPENÉ OBRAZY/. Pomíjíme zde inflační vlivy i rozdíly, způsobené měnovou reformou v roce 1859 /přechod z konvenční měny na tzv. rakouskou měnu/, neboť jsou v celkovém výsledku zanedbatelné.

Jméno	počet zakoupených obrazů	obnos /ve zl./	rok
1. August ŘEHOŘ, lékárník, Praha	54	48 663	1884-1894
2. Albrecht hr. KOUNIC, Praha	21	18 986	1852-1896
3. Vojtěch ryt. LANNA, stavební podnikatel, Praha	66	16 695	1864-1896
4. Camille kn. ROHAN, Praha	33	15 312	1843-1862
5. císař FERDINAND, Praha	38	13 603	1850-1863
6. Heliodor HEIDL, velkostatkář a obchodník, Praha	33	11 589	1861-1872
7. Carlos kn AUERSPERG, Praha	54	9 887	1843-1889
8. Vincenc /Čeněk/ DANĚK, šl. z Esse, majitel strojírný v Karlíně a statkář	35	9 053	1863-1889
9. Franz starohr. SALM-REIFFERSCHIED, Praha	22	8 959	1850-1873
10. Norbert BENEDIKT, ředitel Kreditního ústavu, Praha	10	8 730	1880-1892
11. Camille kn. ROHAN /mladší/, Praha	11	6 712	1855-1889
12. Hugo kn. a starohr. SALM-REIFFERSCHIED, Praha	19	6 879	1843-1853
13. Franz sv. p. KORB-WEIDENHEIM, Valeč	35	6 589	1868
14. Ignác LEDERER, majitel továrny na umělá hnojiva, draslo a lučebniny v Mladé Boleslavi, Praha	13	5 953	1894-1896
15. František hr. DESFOURS-WALDERODE, Hrubý Rohozec	13	5 356	1845-1874
16. František kn. COLLOREDO-MANNSFELD, Praha	11	5 256	1843-1847
17. Josef SICCARD, ředitel Bankvereinu, Praha	11	5 121	1872-1873

18. Friedrich, ryt. LEITENBERGER, majitel továrny na barvení a po- riskování látek v Kosmonosích	2	4 980	1869-1870
19. Karel hr. BUQUOY, Praha	12	4 935	1889-1896
20. Julius HOFMEIER, obchodník, Praha	16	4 885	1872-1875
21. Alois OLIVA, velkoobchodník, Praha	14	4 632	1868-1894
22. Josef TRAGY, JUDr., advokát, Praha	7	4 630	1873-1893
23. Rudolf hr. MORZIN, Praha	16	4 265	1854-1879
24. Ervín hr. NOSTITZ-RHINEK, Praha	15	4 209	1843-1864
25. George William ANDREWS, majitel továrny v Karlíně, Praha	13	4 043	1867-1882
26. Josef SOBOTKA, tovární sklad bav- něného zboží, příze a plátna, Praha	4	3 535	1894-1895
27. Julius SCHLESINGER, ředitel Bank- vereinu, Praha	18	3 486	1872-1875
28. Antonín BAMBERGER /a Rudolf Bamberger/, obchodní, obstaravatel- ská zasilatelská firma, Praha	9	3 431	1871-1893
29. Karl ZDEKAUER, ryt. v. Treukron, velkoobchod bankovní a směnární	7	3 161	1875-1896
30. Marian šl. ROMBALD, Vodlochovice	10	3 110	1894-1896
31. Conrad BLASCHKA, majitel továrny a statkář, Nový Bor	6	2 708	1893-1894
32. František hr. THUN-HOHENSTEIN /místodržitel/, Praha	7	2 708	1886-1896
33. Moritz ZELLER, prokurista České eskomptní banky, Praha	5	2 650	1893-1895
34. Albert KLEIN, šl. z Viesenberka, stavební podnikatel	9	2 565	1851-1856
35. Josef SCHERZER, Vídeň	6	2 550	1895
36. Bedřich BROSCHE, majitel lihovaru a továrny na draslo a lučebniny, Praha	8	2 404	1892-1896
37. Eugen KÖNIG, společník firmy Bedřich Brosche, Praha	4	2 460	1882-1894
38. Vilhelmína kn. SCHWARZENBERGOVÁ, Praha	5	2 325	1871-1895
39. Karl hr. REICHENBACH, Reisenberg u Vídne /?/	4	2 322	1845
40. Antonín URBAN, inženýr u strojírenské firmy Märky, Bromowsky a Schluz, Praha	4	2 210	1893-1896

41.	Johann Gustav PILZ, obchodník, Praha	16	2 188	1850-1873
42.	arcivévoda LUDVÍK SALVÁTOR	4	2 150	1869-1871
43.	Eduard hr. CLAM-GALLAS, Praha	12	2 141	1843-1852
44.	Rudolf KOHN, obchodník, Praha	6	2 130	1891-1893
45.	Ottokar Richard WEBER, ředitel České eskomptní banky, Praha	7	2 106	1869-1879
46.	Josef GOETZL, společník firmy Vincenc Daněk, statkář, Karlín	6	2 070	1857-1864
47.	Gabriele ZDEKAUER, manželka Karla Zdekauera, Praha	6	2 065	1875-1896
48.	Jindřich hr. CLAM-MARTINIC, Praha	6	1 952	1851-1871
49.	Friedrich THEWISSEN, majitel domu, Praha	4	1 950	1851-1857
50.	Vincenc NEUMANN, společník strojír- ny Noback a Fritze v Bubnech, Karlín	9	1 940	1894-1896
51.	Pavla KLENKOVÁ z Vlastimilu, vdova po lékaři, Vinohrady	4	1 927	1892-1894
52.	Ferdinand Christian FLAMMINGER, účetní, Praha	5	1 903	1852-1858
53.	Mathias sv. p. RIESE-STAHLBURG, Praha /?/	5	1 892	1851-1856
54.	Karel Šálek, sklad nábytku, Praha	1	1 890	1877
55.	Karel RIEGER /a Františka Riegrová/, majitel továrny, Dolní Rokytnice	7	1 878	1884-1894
56.	Karl DIMMER, jun., obchodník, Smíchov	12	1 871	1893-1895
57.	James DUNCAN, Londýn	1	1 800	1874
58.	Friedrich říšský hr. WESTPHALEN, Kulm	2	1 710	1889-1895
59.	Karl Eduard BROSCHE, velkoobchod- ník, Praha	10	1 679	1849-1855
60.	Václav DIMMER, knihkupectví a umělecký obchod, Praha	5	1 860	1851-1852
61.	Arnošt PICK, majitel továrny na zboží gumové a kaučukové, Praha	3	1 600	1894
62.	Adolph sv. p. RIESE-STAHLBURG, Praha	4	1 594	1871
63.	Vincenc kn. AUERSPERG, Vídeň	5	1 501	1845-1853
64.	Václav JANDA, velkostatkář, Budohostice	1	1 500	1894

65.	Ludvík PICK, JUDr., advokát, Praha	1	1 500	1896
66.	Rudolf SCHUSTER, umělecké nakladatelství, Berlín	1	1 500	1888
67.	Karel FEISTMANTEL, pokladník firmy F. Ringhoffer na Smíchově, Smíchov	10	1 450	1886-1896
68.	Vilhelmína kn. KINSKÁ, Praha	6	1 439	1845-1850
69.	Cornelius SCHÄFFNER, advokát, Praha	2	1 430	1864-1865
70.	František HERING, ředitel a prokurista firmy F. Ringhoffer, Smíchov	4	1 429	1894-1896
71.	Josef K.E. HOSER, lékař, Praha	3	1 421	1846-1848
72.	Anton RICHTER, majitel cukrovaru na Zbraslavi, Praha	7	1 420	1850-1853
73.	Gottfried LEONHARDT, továrna na čokoládu a likéry v Libňovsi, Praha	7	1 393	1853-1883
74.	George Treherne THOMAS, velkostatkář, Blatná	2	1 338	1851-1852
75.	BONDYOVÁ, manželka Bohumila Bondy, Praha	7	1 312	1875-1893
76.	Friedrich SACHER, obstaravatelství a zasilatelství, zboží a směnečné obchody, Praha	2	1 300	1872
77.	Osvald hr. THUN-HOHENSTEIN, Praha	4	1 287	1883-1891
78.	Josef Wilhelm BAYER, obchodník, Praha	3	1 270	1852-1864
79.	Josef BROMOWSKY, majitel strojírný v Hradci Králové	1	1 264	1893
80.	Anton SPITZNER, JUDr., advokát, Praha	9	1 231	1872-1884
81.	Josef Sebastián DOUBEK, velkostatkář, Libeň	1	1 200	1893
82.	Louisa VONDRÁČKOVÁ, manželka Vládmíra Vondráčka, majitele huti v Moravské Ostravě, Moravská Ostrava	1	1 200	1895
83.	Max KOHN, společník firmy M.B. Kohn, jednatelský, obstaravatelský a vývozní obchod s cukrem, Praha	9	1 190	1891-1895
84.	vévoda BRUNŠVICKÝ	2	1 190	1854
85.	Josefina SCHINDLEROVÁ	2	1 118	1870
86.	O. TROITSCH, umělecký ústav pro barvotisk, Berlín	1	1 110	1888
87.	Bedřich hr. THUN-HOHENSTEIN, Vídeň	2	1 100	1858-1877

88.	Josef SCHULZ, profesor na České technice, architekt, Praha	5	1 109	1884-1893
89.	J. L. GOLDENBERG	1	1 100	1894
90.	Josef Osvald hr. THUN, Klášterec	3	1 045	1851-1855
91.	Karl SCHULZ, majitel strojířny v Hradci Králové, Hradec Králové	5	1 092	1892-1894
92.	Václav ŠÍLENÝ, JUDr., advokát, Tišnov	5	1 032	1893-1894
93.	Terezie GRÜNBERGER, vdova po lékaři, Karlovy Vary	6	1 020	1892-1896
94.	Ludwig LADENBURG, prokurista velkoobchodu L. Lämmel, Praha	3	1 015	1853-1856
95.	Gottlieb HAASE, nakladatelství, Praha	4	1 010	1845-1862
96.	Heřman PUHONNY, prokurista strojířny Breitfeld a Evans, Praha	4	1 000	1871
97.	Clotilde hr. CLAM-GALLASOVÁ, Praha /?/	8	974	1851-1862
98.	J. MACHALICKÝ, Ústí nad Labem	4	967	1894
99.	Johann sv. p. DEFIN, Praha	5	968	1843-1845
100.	James A. PIRIE, anglický kazatel, Smíchov	7	950	1881-1884